



CNBD
C.N. ARTS & B.D. COMMERCE COLLEGE

પડતર હિસાબી પધ્ધતિ-૨

યુનિટ-૧: એકમ પડતર પધ્ધતિ

બી. કોમ સેમ. - ૪

ડૉ. એચ. ડી. પવાર

11/15/2022

યુનિટ – 1 એકમ પડતર પધ્ધતિ

(1) કુલ પડતરના તત્વો; (2) પડતરના પત્રક માં ધ્યાનમાં ના લેવાતી પડતર (ખર્ચા); (3) ગર્ભિત પડતર; (4) અર્ધ તૈયાર માલની હિસાબી અસર; ખામીયુક્ત માલ; ભંગારનું વેચાણ; ખામીયુક્ત ઉત્પાદન; સામાન્ય અને અસમાન્ય નુકસાન; તૈયાર માલની હિસાબી અસર (5) ઐતિહાસિક પડતરનું પત્રક અને અંદાજી પડતરનું પત્રક તૈયાર કરવું; ટેન્ડર/ક્વાટેશન તૈયાર કરવું.

1. એકમ પડતર પધ્ધતિનો અર્થ:

એકમ પડતર પધ્ધતિ વસ્તુની પડતર શોધવાની એક પ્રક્રિયા છે જેમાં પડતરના તત્વો પ્રમાણે ખર્ચાઓનું વર્ગીકરણ તેને એક પત્રક સ્વરૂપે ગોઠવી તેને ઉત્પાદનના કુલ એકમો વડે ભાગી વસ્તુની એકમદીઠ પડતર નક્કી કરવામાં આવે છે. પડતર શોધવાની આ પધ્ધતિ એવા ઉદ્યોગોને લાગુ પડે છે જેમાં નીચે જણાવેલ લક્ષણો હોય.

(અ) જેમાં એકજ વસ્તુનું ઉત્પાદન કરવામાં આવતું હોય અથવા એકજ વસ્તુ તેના કદ, આકાર, કે ગુણવત્તાના આધારે થોડાક જુદા જુદા સ્વરૂપમાં તૈયાર કરવામાં આવતી હોય.

(બ) એક સરખું અને નિયમિત (સળંગ) ઉત્પાદન કરવામાં આવતું હોય.

(ક) ઉત્પાદનના એકમો સરખા હોય.

પડતર શોધવાની આ પધ્ધતિ નીચે જણાવેલ ઉદ્યોગોને ઉપયોગી છે.

- ઈંટો બનાવવાનો ઉદ્યોગ
- સિમેન્ટ ઉદ્યોગ
- સ્ટીલ ઉદ્યોગ
- અનાજ દળવાની મિલ
- પેપર મિલ
- દારૂ બનાવવાનો ઉદ્યોગ
- ડેરી ઉદ્યોગ
- ખાણ અને ખનીજ
- ખાંડ બનાવવાનો ઉદ્યોગ

2. પડતર એકમ:

પડતર એકમ એ એવું એકમ છે કે જેના સંદર્ભમાં કુલ પડતરને વિભાજિત કરવામાં આવે છે. એવા કેટલાક પડતર ના એકમો નીચે આપ્યા છે.

પેદાશ	પડતર એકમ
પેટ્રોલ/ડીઝલ	લિટર દીઠ
પ્રિન્ટિંગ	એક હજાર છાપ દીઠ
પેન્સિલ	દર ડઝન દીઠ
પેપર	રીમ દીઠ

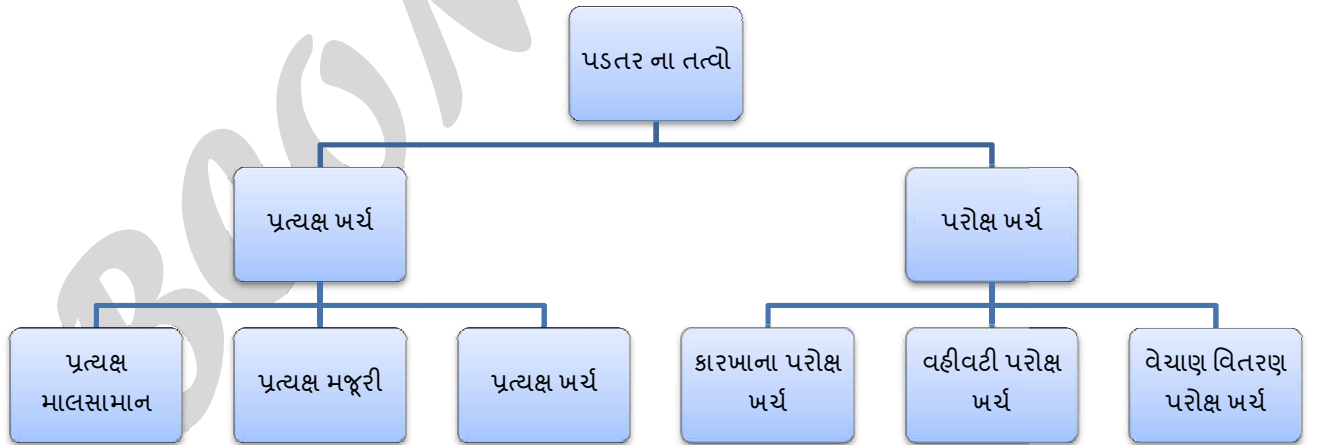
સોનું (ગોલ્ડ)	દર 10 ગ્રામ/દર ગ્રામ દીઠ
ચાંદી (સિલ્વર)	કિલોગ્રામ દીઠ
લોખંડ/કોલસો	ટન દીઠ
સિમેન્ટ	બેગ(થેલી) દીઠ

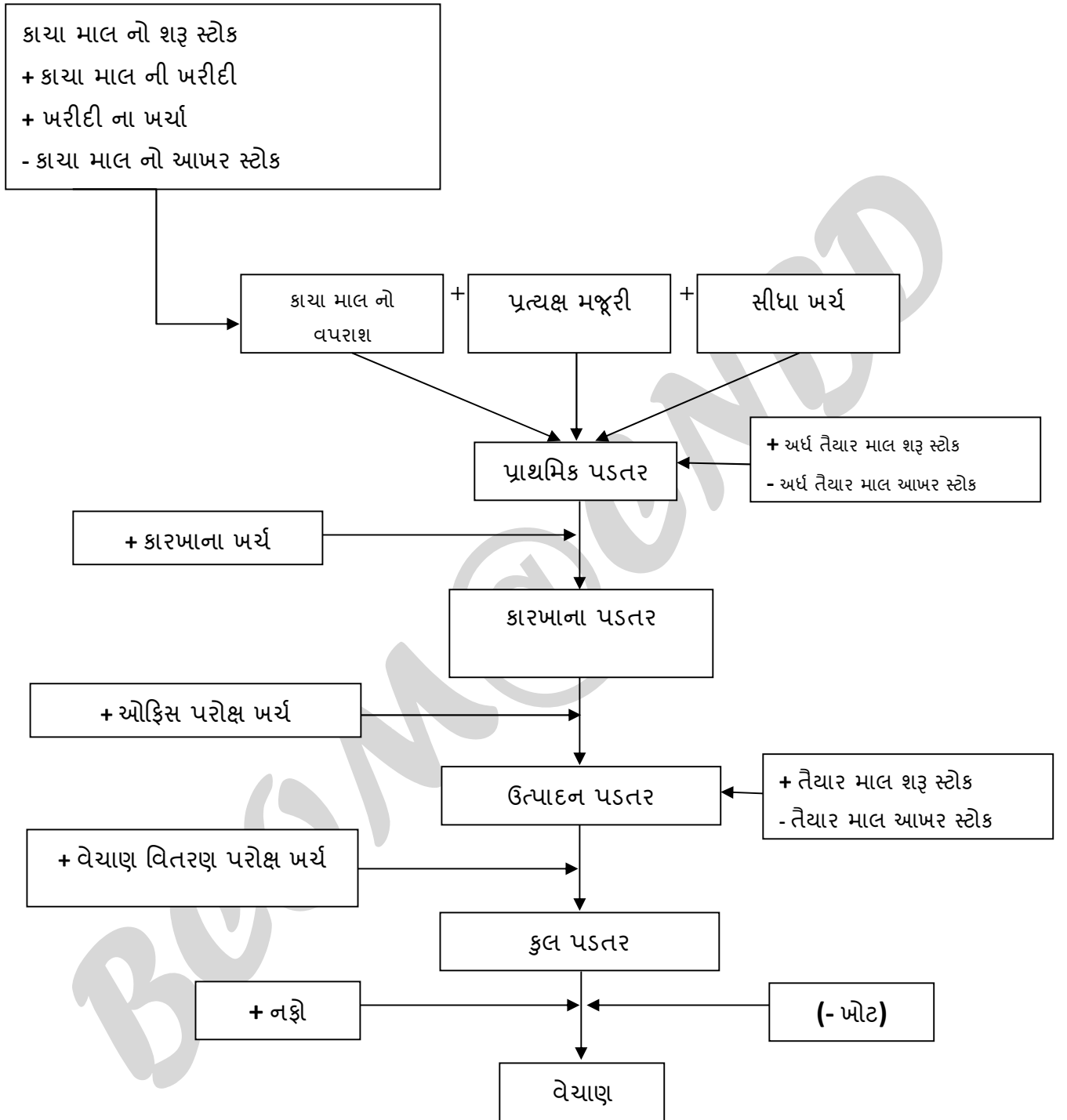
3. પડતર ના તત્વો:

જે ખર્ચાઓ ઉત્પાદનની પડતરમાં ઉમેરાય તેને પડતર ના તત્વો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. મુખ્યત્વે આવા બે તત્વો છે. (1) પ્રત્યક્ષ પડતર અને (2) પરોક્ષ પડતર.

પ્રત્યક્ષ પડતર (Direct Cost): જે પડતર ને ઉત્પાદન ના યુનિટ સાથે સીધી રીતે સાંકળી શકાય અથવા ઉત્પાદન સાથે સીધી રીતે જોડી શકાય તેને પ્રત્યક્ષ પડતર કહવામાં આવે છે. દા.ત. ફર્નિચર બનાવવા માટે લાકડું. બિસ્કિટ, કેક, બ્રેડ વગેરે બનાવવા માટે લોટ મજૂરોને ચુકવવાની મજૂરી એ પ્રત્યક્ષ મજૂરીના ઉદાહરણ છે.

પરોક્ષ ખર્ચ (Indirect Cost): પરોક્ષ ખર્ચ અથવા ઓવરહેડ્સ એવો ખર્ચ છે જે ચોક્કસ ખર્ચ એકમ પર સીધો વસૂલ કરી શકાતા નથી પરંતુ જે જોબ, પ્રક્રિયા અથવા ઉત્પાદનના એકમને ફાળવવામાં આવે છે. તે સંયુક્ત ખર્ચ તરીકે ઓળખાય છે. આલો ખર્ચ કોઈ ચોક્કસ જોબ અથવા પ્રવૃત્તિ માટે નહીં પરંતુ સમગ્ર વિભાગ અથવા સમગ્ર ધંધાકીય એકમ માટે કરવામાં આવે છે. જેમ કે ફેક્ટરી ભાડું, પરોક્ષ માલસામાન, ઓફિસ ખર્ચ વગેરે. પરોક્ષ ખર્ચમાં કારખાના પરોક્ષ ખર્ચ, ઓફિસ પરોક્ષ ખર્ચ અને વેચાણ અને વિતરણ પરોક્ષ ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે.





4. પડતરનું પત્રક:

CIMA લંદન ટર્મિનોલોજી પડતર ના પત્રકની વ્યાખ્યા આપતા જણાવે છે કે, ‘પડતર કેન્દ્ર અથવા પડતર એકમને લગતી પડતરને એકત્રિત કરી તેની વિગતવાર માહિતી આપતો દસ્તાવેજ એટલે પડતરનું પત્રક.’

પડતરનું પત્રક એ ચોક્કસ સમયગાળા દરમિયાન ઉત્પાદિત ચોક્કસ વસ્તુ અથવા સેવાના ઉત્પાદનના કુલ ખર્ચના વિવિધ તત્વો દર્શાવતું નિવેદન છે. તે વાસ્તવિક અથવા અંદાજિત ધોરણે તૈયાર થઈ શકે છે.

પડતર નું પત્રક નીચેના હેતુઓ સિધ્ધ કરે છે.

- આ પત્રક વસ્તુની કુલ પડતર અને એકમદીઠ ની માહિતી આપે છે.
- આ પત્રક કુલ પડતરને પડતરના વિવિધ તત્વો પ્રમાણે વિભાજિત કરીને દર્શાવે છે.
- આ પત્રક ચાલુ વર્ષની પડતર ને સંબંધિત બીજા વર્ષોની પડતર સાથે તુલનાત્મક અભ્યાસ શક્ય બનાવે છે.
- આ પત્રક મેનેજમેન્ટ ને કિંમત નિર્ધારણ અને ટેન્ડર ની કિંમત નક્કી કરવામાં માર્ગદર્શન પૂરું પડે છે.

પડતર નું પત્રક

પડતરના પત્રકનો વિગતવાર નમૂનો

વિગત	રૂ.	ઉત્પાદિત એકમો -----	
		કુલ (રૂ.)	એકમદીઠ (રૂ.)
પ્રત્યક્ષ માલ સામાન:			
કાચા માલનો શરૂ સ્ટોક	-----		
ઉમેરો : કાચા માલની ખરીદી	-----		
ઉમેરો : ખરીદીને લગતા ખર્ચા	-----		
બાદ: કાચા માલનો આખરનો સ્ટોક	-----		
બાદ: કાચા માલના ભંગારનું વેચાણ	-----		
કાચા માલનો વપરાશ		-----	-----
ઉમેરો: પ્રત્યક્ષ મજૂરી		-----	-----
ઉમેરો: અન્ય પ્રત્યક્ષ ખર્ચા		-----	-----
ઉમેરો: અર્ધ તૈયાર માલનો શરૂ સ્ટોક		-----	-----
બાદ: અર્ધ તૈયાર માલનો આખર સ્ટોક		-----	-----

<p style="text-align: right;">પ્રાથમિક પડતર</p> <p>ઉમેરો: કારખાના શિરોપરી ખર્ચા:</p> <ul style="list-style-type: none"> • કારખાનાનું ભાડું, વેરો અને વીમો • પાવર, બળતણ, ગેસ, અને વીજળી • યંત્રોનો અને કારખાનાના મકાન નો ધસારો • યંત્રોનો અને કારખાનાના મકાન નો સમારકામ • કારખાના ની કેન્ટીન ના ખર્ચા અને કામદાર કલ્યાણ ખર્ચ • કારખાનાના કામદારોની તાલીમનો ખર્ચ • ડ્રોઈંગ ઓફિસ ના ખર્ચા • કારખાના ના સ્ટેશનરી, પ્રિન્ટિંગ અને ટેલિફોનના ખર્ચા • પરોક્ષ માલ સામાન • પરોક્ષ મજૂરી • કારખાના ના મેનેજર, એનજિનિયર, સુપરવાઈઝર અને ટેકનિકલ ડિરેક્ટર વગેરેનો પગાર • કારખાના ના સેવા વિભાગના ખર્ચા 	<p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>	<p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>	<p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>
<p style="text-align: right;">કારખાના પડતર</p> <p>ઉમેરો: ઓફિસ (વહીવટી) પરોક્ષ ખર્ચા:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ઓફિસ બિલ્ડીંગ, ફર્નિચર, સાધનો વગેરેનો ધસારો. • ઓફિસ બિલ્ડીંગ, ફર્નિચર અને સાધનો વગેરેનું સમારકામ. • ઓફિસ કર્મચારીઓનો પગાર અને મહેનતાણું • જનરલ મેનેજર, સેક્રેટરી અને અન્ય અધિકારીઓનો પગાર, ફી અને ભથ્થાં • ઓફિસનું ભાડું, કર, વીમો, વીજળી વગેરે. • ઓડિટ ફી અને અન્ય કાનૂની ખર્ચ. • બેંકિંગ શુલ્ક • ટપાલ, ટેલિફોન, ટેલિગ્રામ, સ્ટેશનરી અને પ્રિન્ટિંગ વગેરે. • કાઉન્ટિંગ હાઉસનો પગાર 	<p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>	<p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>	<p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>
<p style="text-align: right;">ઉત્પાદન પડતર</p> <p>ઉમેરો: તૈયાર માલ નો શરૂ સ્ટોક</p> <p>બાદ: તૈયાર માલ નો આખર સ્ટોક</p>	<p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>	<p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>	<p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>
<p style="text-align: right;">વેચેલ માલ ની ઉત્પાદન પડતર</p> <p>ઉમેરો: વેચાણ વિતરણ પરોક્ષ ખર્ચા:</p> <ul style="list-style-type: none"> • નમુના તરીકે આપવામાં આવેલ માલ અને જાહેરાત ખર્ચ • સેલ્સમેનનો પગાર, કમિશન વગેરે. 	<p>-----</p> <p>-----</p>	<p>-----</p> <p>-----</p>	<p>-----</p> <p>-----</p>

• વેચાણ અને વિતરણ વિભાગનો પગાર	-----		
• વેચાણ અને વિતરણ કાર્યાલય, ટપાલ, ટેલિફોન વગેરે.	-----		
• વેચાણ અને વિતરણ કાર્યાલયનો ઘસારો અને જાળવણી ખર્ચ .	-----		
• શો રૂમના ખર્ચા	-----		
• ઘાલખાધ અને ઘાલખાધ રિકવરી ખર્ચા	-----		
• ઔદ્યોગિક મેળામાં ભાગ લેવાનું ખર્ચ	-----		
• ગોડાઉન ભાડું, દર વીમો વગેરે.	-----		
• ડિલિવરી વાન ના ખર્ચા	-----		
• પેકિંગ ખર્ચ	-----		
કુલ પડતર		-----	-----
ઉમેરો: નફો (બાદ: ખોટ)		-----	-----
વેચાણ		-----	-----

5. પડતર ના પત્રક માં સમવિષ્ટના કરવી જોઈયે તેવી વિગતો:

નીચેની વિગતો નો ક્યારેય પડતર ના પત્રકમાં સમાવેશ ન કરવો જોઈયે.

- નાણાકીય ખર્ચ દા સ્થાયી .ત.મિલકતોના વેચાણ પર નફો અથવા નુકસાન લાંબા ગાળા ના દેવા પર વ્યાજ.
- માંડી વાળેલ ખર્ચા દા .ત.પાઘડી, પ્રાથમિક ખર્ચા, શેર વટાવ, ડિબેન્ચર વટાવ વગેરે.
- નફાની વહેંચણી જેમ કે ડિવિડન્ડનું વિતરણ, સામાન્ય અનામતમાં ફાળવણી વગેરે.
- અસમાન્ય નુકસાન જેમ કે અકસ્માતથી નુકસાન, કરાર મોડો પૂરો થવા બદલ દંડ વગેરે.
- દાન
- આવકવેરો
- ઘાલખાધ/શકમંદ લેના પર જોગવાઈ
- રોકડ વટાવ
- પેન્શન અને ગ્રેયુઈટી

6. અર્ધ તૈયાર માલ કે ચાલુ કામ:

એવા ઉદ્યોગોના કે જ્યાં ઉત્પાદન સતત ચાલતું હોય, આપણે જોઈયે છીએ કે ચોક્કસ સમયગાળાના અંતે, કેટલાક એકમો એવા છે જે પૂર્ણ થતા નથી અને જેના પર અમુક પ્રક્રિયા કરવાની બાકી હોય છે. આવા કામને અર્ધ તૈયાર માલ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અથવા કામ ચાલુ છે અથવા પ્રક્રિયામાં છે તેમ કહેવામાં આવે છે.

જ્યારે એકમો ઉત્પાદનના વિવિધ તબક્કાઓમાંથી પસાર થતો હોય અને તે અપૂર્ણ હોય ત્યારે તેનું મૂલ્યાંકન થોડું મુશ્કેલ બને છે. અર્ધ તૈયાર માલ ના મૂલ્યાંકન માં ખરેખર થયેલ ખર્ચને ગણતરીમાં લેવા જોઈયે. જો એકમો

શરૂઆતની કક્ષાએ હોય તો માત્ર માલસામાન નો ખર્ચ અને મજૂરી ખર્ચ જ અર્ધ તૈયાર માલ ના મૂલ્યાંકન માં ધ્યાન માં લેવા જોઈએ એટલે કે અર્ધ તૈયાર માલનું મૂલ્યાંકન પ્રાથમિક પડતર ના ધોરણે કરવું જોઈએ. પરંતુ જો અર્ધ તૈયાર માં પર સારું એવું કામ પૂરું થયું હોય તો કારખાના પરોક્ષ ખર્ચનો પ્રમાણસર હિસ્સો પણ ગણતરીમાં લેવું જોઈએ. આ સંજોગો માં અર્ધ તૈયાર માલ નું મૂલ્યાંકન કારખાના પડતર ના ધોરણે કરવું જોઈએ.

નોંધ: જ્યારે દાખલામાં અર્ધ તૈયાર માલ ના મૂલ્યાંકન અંગે કોઈ સૂચના ન આપી હોય તો અર્ધ તૈયાર માલ પ્રાથમિક પડતર ના ધોરણે અથવા કારખાના પડતર ના ધોરણે ગમે તે એક કક્ષા એ લઈ શકાય છે. જો કે આ સંજોગો માં અર્ધ તૈયાર માલ પ્રાથમિક પડતર ના ધોરણે લેવું જોઈએ. એ પ્રાથમિક પડતર કક્ષાનો છે તેમ ધારવું. અને જો દાખલા માં આ અંગે સ્પષ્ટ સૂચના હોય તો એ સૂચના ને અનુસરવું જોઈએ.

7. ભંગારના વેચાણ ની હિસાબી અસર:

સ્કેપને ચોક્કસ પ્રકારની ઉત્પાદન પ્રક્રિયાઓમાં ઉદ્ભવતા અનિવાર્ય અવશેષ સામગ્રી તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે. સ્કેપના ઉદાહરણો ધાતુઓ અથવા લાકડામાંથી ટ્રિમિંગ, ટર્નિંગ અથવા બોરિંગ છે. સ્કેપનું સામાન્ય રીતે નજીવું ઉપજ મૂલ્ય મૂલ્ય હોય છે. સ્કેપની આવી વસૂલ કરી શકાય તેવી કિંમત પડતર નું પત્રક તૈયાર કરતી વખતે ફેક્ટરી ઓવરહેડ અથવા ફેક્ટરી ખર્ચમાંથી બાદ કરવામાં આવે છે. જો કાચા માલ ના ભંગાર ના વેચાણ ની ઉપજ હોય તો માલ સમાન ના વપરાશની પડતર શોધતી વખતે તેમાંથી બાદ કરવામાં આવે છે.

8. અંદાજિત/ કાલ્પનિક પડતર:

CIMA ના મત પ્રમાણે કાલ્પનિક (અંદાજિત) ખર્ચ એટલે "લાભનું મૂલ્ય કે જ્યાં કોઈ વાસ્તવિક ખર્ચ થતો નથી" આમ, અંદાજિત/ કાલ્પનિક ખર્ચ તે ખર્ચ છે જેમાં કોઈપણ રોકડ ખર્ચનો સમાવેશ થતો નથી. જો કે તે એક અનુમાનિત ખર્ચ છે, તે નિર્ણય લેવા માટે સંબંધિત છે. મૂડી પરનું વ્યાજ, જેની ચૂકવણી વાસ્તવમાં કરવામાં આવી નથી, પોતાના મકાનનું ભાડું એ અંદાજિત/કાલ્પનિક ખર્ચના ઉદાહરણો છે.

“સ્વાધ્યાય”

[1] નીચેની માહિતી પરથી પડતરનું પત્રક તૈયાર કરો.

	રૂ.
વપરાયેલ પ્રત્યક્ષ માલ	1,00,000
પ્રત્યક્ષ મજૂરી	60,000
કારખાના પરોક્ષ ખર્ચા	20,000
ઓફિસ પરોક્ષ ખર્ચા	15,000
વેચાણ પરોક્ષ ખર્ચા	6,000
વિતરણ પરોક્ષ ખર્ચા	5,000
વેચાણ	2,30,000

(જ. નફો રૂ.24,000)

[2] રોનક લી. ના ચોપડેથી નીચેની માહિતી મળે છે. તેના પરથી પડતરનું પત્રક તૈયાર કરો અને પ્રાથમિક પડતર, કારખાના પડતર, ઉત્પાદન પડતર, કુલ પડતર, અને નફો કે નુકસાન દર્શાવો . total cost and profit or loss.

	રૂ.
પ્રત્યક્ષ માલસામાન	18,00,000
પ્રત્યક્ષ મજૂરી	25,00,000
સીધા ખર્ચા	3,00,000
સ્ટેશનરી	20,000
કારખાનાનું ભાડું અને વેરા	5,00,000
કારખાનાની વીજળી	12,00,000
જાહેરાત ખર્ચ	6,00,000
ફર્નિચર પર ઘસારો	40,000
ઓફિસ કર્મચારીઓનો પગાર	4,50,000
વેચાણ ઓફિસના ખર્ચા	1,20,000
યંત્રો નો સમારકામ અને ઘસારો	1,00,000
જનરલ મેનેજરનો પગાર	1,20,000
વેચાણ	90,00,000

(જ.: પ્રાથમિક પડતર 46,00,000, કારખાના પડતર 64,00,000, ઉત્પાદન પડતર 70,30,000, કુલ પડતર 77,50,000, નફો 12,50,000)

[3] જય હિન્દ મેન્યુફેક્ચરિંગ લિ. ના પડતર ના હિસાબો માંથી નીચેની માહિતી મેલવવામાં આવી છે. તેના પરથી પડતરનું પત્રક બનાવો.

	શરૂનું સ્ટોક (રૂ.)	આખર સ્ટોક (રૂ.)
કાચો માલ	30,000	40,000
તૈયાર માલ	10,000	12,000
અર્ધ તૈયાર માલ	13,000	15,000
		રકમ (રૂ.)
કાચા માલની ખરીદી		5,00,000
આવકમાલ ગાડા ભાડું		11,000
વેચાણ		10,00,000
ડિબેન્યર વ્યાજ		8,000
જાવક માલ ગાડા ભાડું		13,000
ઉત્પાદન મજૂરી		1,60,000
કારખાનાના કામદારોનો પગાર		50,000
કારખાનની વીજળી		9,000
ડ્રોઈંગ ઓફિસના ખર્ચા		40,000
સામાન્ય વહીવટી ખર્ચા		35,000
પરોક્ષ માલસામાન		7,000
ઔદ્યોગિક મેળા માં ભાગ લેવાનો ખર્ચ		20,000
જાહેરાત ખર્ચા		30,000
પરોક્ષ મજૂરી		6,000
માડી વાલેલ પાઘડી		4,000

નોંધ : અર્ધ તૈયાર માલનો સ્ટોક પ્રથમિક પડતર ના ધોરણ નો ગણવો .

(જ.: પ્રાથમિક પડતર 6,59,000, કારખાના પડતર 7,71,000, વેચેલમાલની ઉત્પાદન પડતર 8,04,000, કુલ પડતર 8,67,000, નફો 1,33,000)

[4] નીચે આપેલ માહિતી પરથી તા.31-03-2010 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષ માટે એક પ્લાસ્ટિક મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપની લિમિટેડનું પડતરનું પત્રક તૈયાર કરો અને નફાની વેચાણ પર તથા કારખાના ખર્ચા ની પ્રત્યક્ષ મજૂરી પર ની ટકાવારી શોધો.

1-4-2009	રૂ.	31-3-2010	રૂ.
કાચા માલનો સ્ટોક	50,000	કાચા માલનો સ્ટોક	60,000

અર્ધ તૈયાર માલ	15,000	અર્ધ તૈયાર માલ	20,000
(કારખાના પડતરના ધોરણે)		(કારખાના પડતરના ધોરણે)	
તૈયાર માલનો સ્ટોક	70,000	તૈયાર માલનો સ્ટોક	95,000
વર્ષ દરમ્યાન ચૂકવેલ ખર્ચા			
કાચામાલ ની ખરીદી	5,60,000	પ્રત્યક્ષ મજૂરી	3,00,000
અન્ય પ્રત્યક્ષ ખર્ચા	30,000	કારખાના પરોક્ષ ખર્ચ	1,00,000
ઓફિસ પરોક્ષ ખર્ચા	50,000	વેચાણ વિતરણ પરોક્ષ ખર્ચ	56,000
વેચાણ	12,00,000		

(જ.: પ્રાથમિક પડતર 8,80,000, કારખાના પડતર 9,75,000, ઉત્પાદન પડતર 10,25,000, વેચેલમલની ઉત્પાદન પડતર 10,00,000, કુલ પડતર 10,56,000, નફો 1,44,000, નફાના વેચાણ પર ટકા 12% અને કારખાના પરોક્ષ ખર્ચ અને મજૂરી પરના ટકા 33.3333%)

[5] નીચેની માહિતી પરથી પડતરનું પત્રક તૈયાર કરી એકમદીઠ નફો શોધો.

	રૂ.
કાચામાલનો શરૂ નો સ્ટોક	20,000
કાચામાલની ખરીદી	1,00,000
ખરીદીને લગતા ખર્ચા	15,000
કાચા માલ નો આખરનો સ્ટોક	10,000
અર્ધતૈયાર માલનો શરૂ સ્ટોક (પ્રાથમિક પડતર ના ધોરણે)	25,000
અર્ધતૈયાર માલનો આખરનો સ્ટોક (પ્રાથમિક પડતર ના ધોરણે)	10,000
પ્રત્યક્ષ મજૂરી (રૂ.15 એકમદીઠ)	60,000
કારખાના પરોક્ષ ખર્ચા	10,000
સ્થિર	
ચલિત એકમ દીઠ	8
ઓફિસ શિરોપરી ખર્ચા	18,000
તૈયાર માલનો શરૂ સ્ટોક (2,000 એકમ)	1,20,000
તૈયાર માલનો આખર સ્ટોક 1,000 એકમ	
વેચાણ વિતરણ પરોક્ષ ખર્ચ વેચેલ એકમ દીઠ	5
વેચાણ કિંમત એકમ દીઠ	80

(જ.: પ્રાથમિક પડતર રૂ.2,00,000, કારખાના પડતર રૂ.2,42,000, ઉત્પાદન પડતર રૂ.2,60,000, વેચેલમાલ ની પડતર રૂ.3,15,000, કુલ પડતર રૂ.3,40,000, નફો રૂ.60,000, એકમદીઠ નફો રૂ.12)

[6] વર્ષ 2009 નીચેની માહિતી એક કેમિકલ ફેક્ટરીમાંથી લેવામાં આવી છે. તેના પરથી પડતરનું પત્રક તૈયાર કરો.

કુલ ઉત્પાદન 10,000 એકમો.

પ્રત્યક્ષ માલ: 12,500 કિલો ગ્રામ રૂ.12 કિલો ઈઠ.

પ્રત્યક્ષ મજૂરી: 18,750 કલાક, રૂ.10 કલાક ઈઠ.

પ્રત્યક્ષ ખર્ચા રૂ.2,500

કારખાના પરોક્ષ ખર્ચા: સ્થિર રૂ.35,000, ચલિત મજૂરીના 40%.

ઓફિસ પરોક્ષ ખર્ચા: કારખાના પડતર ના 20%.

વેચાણ વિતરણ પરોક્ષ ખર્ચા: કારખાના પડતર ના 10%.

વર્ષ દરમ્યાન રૂ.10,000 નું ભંગાર વેચવામાં આવ્યું હતું. બધુજ ઉત્પાદન વેચાણ પર 20% નફાથી વેચવામાં આવ્યું હતું. તૈયાર માલ નો શરૂનો કે આખરનો કોઈ સ્ટોક હતો નહીં.

[જ. પ્રાથમિક પડતર 3,30,000(33), કારખાના પડતર 4,40,000(44), ઉત્પાદન પડતર 5,28,000(52.8), કુલ પડતર 5,72,000(57.20), વેચાણ 7,15,000(71.5)]

[7] નીચેની માહિતી પરથી પાર્થ પ્રાઈવેટ લિમિટેડનું પડતર નું પત્રક તૈયાર કરો.

કાચો માલ:

શરૂનો સ્ટોક 22,000

આખરનો સ્ટોક 16,000

ખરીદી 2,50,000

કાચા માલ ના ભંગારનું વેચાણ 6,000

અર્ધ તૈયાર માલ (કારખાના પડતર ના ધોરણે):

શરૂનો સ્ટોક 10,000

આખરનો સ્ટોક 8,000

ઘસારો:

ઓફિસ ફર્નિચર અને સાધનો પર 4,000

ડિલિવરી વાન પર 3,000

ખર્ચાઓ:

ચૂકવેલ આવક વેરો 40,000

પ્રત્યક્ષ મજૂરી 1,00,000

પેકિંગ અને જાહેરાત 4,200

આવક માલ ગાડા ભાડું 5,250

ડિરેક્ટર ફી (રૂ.2,000 ટેકનિકલ ડિરેક્ટરના અને રૂ.1,500 વેચાણ ડિરેક્ટર સહિત)	5,000
અન્ય પ્રત્યક્ષ ખર્ચા	3,100
ઉત્પાદન ખર્ચા (રૂ.12 એકમદીઠ)	24,000
વહીવટી પરોક્ષ ખર્ચા	13,400
વેચાણ ખર્ચા	6,300

વર્ષ દરમ્યાન વેચાણ એકમો 1900 એકમદીઠ રૂ. 240. વર્ષની શરૂઆત માં તૈયાર માલ નો કોઈ સ્ટોક હતો નહીં.
(જ.: પ્રાથમિક પડતર 3,58,350, કારખાના પડતર 3,86,350, ઉત્પાદન પડતર 4,05,250, વેચેલ માલ ની ઉત્પાદન પડતર 3,84,987.5, કુલ પડતર 3,99,987.5, નફો 56,012.5)

[8] રિંકુ પ્લાસ્ટિક લિમિટેડ પ્લાસ્ટિક સાધનોનું ઉત્પાદન કરે છે. 31-3-2010 ના રોજ પૂરા થયેલા વર્ષ માટે તેના ખર્ચના રેકોર્ડ્સમાંથી પ્રાપ્ત માહિતી નીચે મુજબ છે.

	રકમ (રૂ.)
કાચો માલ (1-4-2009)	30,000
કાચો માલ (31-3-2010)	60,000
ચાલુ કામ (1-4-209)	50,000
ચાલુ કામ (31-3-2010)	60,000
કાચા માલ ની ખરીદી	3,50,000
પ્રત્યક્ષ મજૂરી	70,000
આવક માલ ગાડા ભાડું	8,000
કારખાનાનું ભાડું	30,000
વહીવટી ઓફીસ નો પગાર	80,000
વેચાણ વિભાગ ખર્ચા	75,000
અન્ય ઓફીસ ખર્ચા	20,050
જાહેરાત	25,000
સામાન્ય અનમાત ખાતે ફાળવણી	35,000
પરોક્ષ મજૂરી	10,400
પ્રત્યક્ષ ખર્ચ	18,600
ઓફીસ ભાડું	40,000
ફેક્ટરી પગાર	32,000
ઓડિટ ફી અન કાનૂની ખર્ચા	8,250
વેચાણ વિતરણ ખર્ચા	11,050

યંત્રો નો ઘસારો	15,000
ફર્નિચર નો ઘસારો	10,000
નમૂના તરીકે આપેલ માલ	8,900
બળતણ	14,700
જાવક માલ ગાડા ભાડું	6,000
પેકિંગ ખર્ચા	5,000

વર્ષ દરમિયાન 1000 એકમો નું ઉત્પાદન થયું હતું અને તે પૈકી 800 એકમો નું પડતર પર 20% નફા થી વેચવામાં આવ્યા હતા. વર્ષની શરૂઆત માં તૈયાર માલ કે કાચા માલ નો કોઈ સ્ટોક હતું નહીં. અર્ધ તૈયાર માલનું મૂલ્યાંકન પ્રાથમિક પડતર ના ધોરણે થાય છે તેમ ધારો.

(જ.: પ્રાથમિક પડતર 4,06,600, કારખાના પડતર 5,08,700 ઉત્પાદન પડતર 6,67,000, વેચેલ માલની ઉત્પાદન પડતર 5,33,600, કુલ પડતર 6,64,550, નફો 1,32,910, વેચાણ 7,97,460)

19] HD લિમિટેડે 31મી માર્ચ 2018 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષ દરમિયાન 1000 એકમો બનાયા અને વેચ્યા હતા. કંપની નું સંક્ષિપ્ત વેપાર ખાતું અને નફા નુકસાન ખાતું નીચે મુજબ હતું.

વિગત	રૂ.	વિગત	રૂ.
કાચા માલ ની પડતર	80,000	વેચાણ	4,00,000
પ્રત્યક્ષ મજૂરી	1,20,000		
કારખાના પરોક્ષ ખર્ચા	50,000		
કાચો નફો	1,50,000		
	4,00,000		4,00,000
સ્ટાફ નો પગાર	60,000	કાચો નફો	1,50,000
ભાડું કાર અને વીમો	10,000		
વેચાણ ખર્ચા	30,000		
સામાન્ય ખર્ચા	20,000		
ચોખ્ખો નોફો	30,000		
	1,50,000		1,50,000

તા.31મી માર્ચ 2019 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષ માટે નીચે મુજબ અંદાજ મૂકવામાં આવ્યા છે.

1. ઉત્પાદન અને વેચાણ 2000 એકમો હશે.
2. કાચા માલ ની કિંમત માં ગયા વર્ષ કરતાં 20%નો વધારો થશે.
3. મજૂરી દર માં 5% થી વધશે.
4. કારખાના પરોક્ષ ખર્ચ માં માલસામાન અને મજૂરી ના સંયુક્ત પ્રમાણ માં વધારો થશે.
5. વેચાણ ખર્ચ એકમ દીઠ બદલાયા વગરનો રહેશે.
6. અન્ય ખર્ચા પર ઉત્પાદનના વધારાની કોઈ અસર થશે નહીં.

કુલ પડતર પર 20% નફો દર્શાવે તે રીતે પડતર નું પત્રક તૈયાર કરી એકમ દીઠ વેચાણ કિંમત નક્કી કરો.

(જ. એકમ દીઠ પડતર: 2017-18 રૂ.400, 2018-19 રૂ.423)

[10] નુતન લિમિટે નું તા. 31-3-2018 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષનું વેપાર ખાતું અને નફા નુકસાન ખાતું નીચે મુજબ છે.

વિગત	રૂ.	વિગત	રૂ.
પ્રત્યક્ષ માલ સામાન	600000	વેચાણ (6000 એકમો	2001600
પ્રત્યક્ષ મજૂરી	360000	60% ક્ષમતાએ)	
પ્રત્યક્ષ ખર્ચા	120000		
કારખાના ખર્ચા :			
સ્થિર	120000		
ચલિત	180000		
	300000		
કાચો નફો	621600		
	<u>2001600</u>		<u>2001600</u>
ઓફિસ ખર્ચા (સ્થિર)	180000	કાચો નફો	621600
વેચાણ પરોક્ષ ખર્ચા :		મળેલ ડિવિડન્ડ	4000
સ્થિર	60000		
ચલિત	48000		
	108000		
યંત્રો ના વેચાણ પર ખોટ	20000		
ડિબેન્ચર વટાવ	1000		
ચોખ્ખો નફો	316600		
	<u>625600</u>		<u>625600</u>

વર્ષ 2018-19 માટે, એવો અંદાજ છે કે -

- (1) ઉત્પાદન 100% ક્ષમતા પર કરવામાં આવશે અને ઉત્પાદનના 80% વેચાણ થશે.
- (2) એકમ દીઠ કાચા માલના ભાવમાં 20%નો વધારો થશે અને મજૂરીના દરમાં પણ રૂ.6નો વધારો થશે.
- (3) ચલિત વેચાણ પરોક્ષ ખર્ચામાં એકમ દીઠ રૂ.2 નો વધારો થશે.
- (4) સ્થિર પરોક્ષ ખર્ચા નીચે પ્રમાણે વધશે:
 - (A) ખરાબના પરોક્ષ ખર્ચા માં રૂ. 60000
 - (B) વેચાણ પરોક્ષ ખર્ચા 33.33%
 - (C) ઓફિસ પરોક્ષ ખર્ચા રૂ. 200000
- (5) પડતર પર નફાનો દર 100% વધશે.

ઉપરોક્ત વિગતો પરથી, તૈયાર કરો:

- વર્ષ 2017-18 માટે કુલ ખર્ચ અને એકમદીઠ ખર્ચ દર્શાવતું પડતર નું પત્રક.
- વર્ષ 2018-19 માટે કુલ ખર્ચ અને એકમદીઠ ખર્ચ દર્શાવતું અંદાજિત પડતર નું પત્રક.

For the year 2018-19, it is estimated that –

(જ 2017-18 માટે નફો રૂ. 333600; 55.6; વેચાણ 2001600; 333.6; For 2018-19 નફો: 944800; 118.1; વેચાણ: 3306800; 413.35)

[11] મેહલ મેનુફેક્ચરિંગ કંપની ના ચોપડેથી વર્ષ 2017 ની નીચેની માહિતી મેળવવામાં આવી છે.

વિગત	રૂ.
માલ સામાન ની પડતર	6,00,000
પ્રત્યક્ષ મજૂરી	5,00,000
કારખાના પરોક્ષ ખર્ચા	3,00,000
વહીવટી ખર્ચા	3,50,000
વેચાણ ખર્ચા	2,10,000
વિતરણ ખર્ચા	1,40,000
વેચાણ	25,20,000

વર્ષ 2018માં એક વર્ક ઓર્ડર મળ્યો હતો જેમાં નીચે મુજબ ખર્ચા અંદાજવામાં આવ્યા હતા.

માલ સામાન રૂ.8,000, મજૂરી રૂ.5,000

વર્ષ 2018 માં કારખાના પરોક્ષ ખર્ચ માં 20% વધારો થશે એમ ધારો. વિતરણ ખર્ચમાં 10%નો ઘટાડો થશે અને વેચાણ તથા વહીવટી ખર્ચ માં 10% નો વધારો થશે. જો કંપની વર્ષ 2017 માં થયેલ નફાનો દર જાળવી રાખવા માંગતી હોય તો ઉપર ના વર્ક ઓર્ડર ની વેચાણ કિંમત કેટલી રાખવી જોઈએ?

કારખાના પરોક્ષ ખર્ચ પ્રત્યક્ષ મજૂરી પર આધારિત છે, અને વહીવટી પરોક્ષ ખર્ચ, વેચાણ ખર્ચ અંદ વિતરણ ખર્ચ કારખાના પડતર પર આધારિત છે.

(જ. 2017- નફો રૂ.4,20,000, અને ઓર્ડર નો નફો રૂ.5080)

[12] અજંતા દીવાલ ઘડિયાળ બનાવતી કંપની એ વર્ષ 2017માં 5000 ઘડિયાળો 50% ઉત્પાદન ક્ષમતાએ બનાવીને વેચી હતી. વર્ષ 2017ને લગતી નીચેની માહિતી કંપનીના પડતર વિભાગ માથી માટે મેળવવામાં આવી હતી.

વિગત	રૂ.
પ્રત્યક્ષ માલ	5,00,000
પ્રત્યક્ષ મજૂરી	2,50,000
કારખાના પરોક્ષ ખર્ચા:	
	સ્થિર 50,000
	ચલિત 1,00,000
ઓફિસ પરોક્ષ ખર્ચા:	સ્થિર 1,00,000
વેચાણ પરોક્ષ ખર્ચા:	સ્થિર 2,00,000
	ચલિત 50,000
કુલ પડતર	12,50,000
નફો	2,50,000
વેચાણ	15,00,000

વર્ષ 2018 માટે ના અંદાજ નીચે મુજબ છે.

1. ઉત્પાદન પૂર્ણ ક્ષમતા એ કરવામાં આવશે એન તેમાથી 80% એકમો વેચાશે.
2. માલસામાન અને મજૂરી ની પડતર માં 20% વધારો થશે.
3. પડતર પર નફાનો દર ગયા વર્ષ જેટલોજ રહેશે.

તમારે તૈયાર કરવાના છે.

- વર્ષ 2017 નું પડતરનું પત્રક.
- વર્ષ 2018 નું અંદાજ પડતરનું પત્રક.

(જ.: વર્ષ 2017 નો નફો રૂ.2,50,000 એકમ દીઠ રૂ.50, વર્ષ 2018 નો નફો રૂ.4,00,000 એકમ દીઠ રૂ.50)

[13] AB કુ. બે પ્રકારની પેનો K અને Q નું ઉત્પાદન કરે છે. તા. 31મી માર્ચ 2018 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષ ની પડતર ની માહિતી નીચે મુજબ છે.

પ્રત્યક્ષ માલ સામાન	રૂ.2,40,000
પ્રત્યક્ષ મજૂરી	રૂ.1,34,400
ઉત્પાદન પરોક્ષ ખર્ચા	રૂ.57,600
	રૂ.4,32,000

વધારાની માહિતી:

1. K પ્રકારના પેનની એકમ દીઠ પ્રત્યક્ષ માલની પડતર Q પ્રકારના પેનની પ્રત્યક્ષ માલની પડતર કરતા બમણી છે.
2. Q પ્રકારના પેનની એકમદીઠ મજૂરી K પ્રકારના પેનની મજૂરીના 60% છે.
3. ઉત્પાદન પરોક્ષ ખર્ચ બંને પ્રકારના પેન માં એકમ દીઠ સરખા છે.
4. વહીવટી પરોક્ષ ખર્ચ એકમ દીઠ પ્રત્યક્ષ મજૂરીના 200% છે.
5. બંને પ્રકાર ના પેનમાં વેચાણ ખર્ચ 30 પૈસા પેન દીઠ હતો .
6. વર્ષ દરમ્યાન ઉત્પાદન: K 40,000 એકમ, Q 1,20,000 એકમ.
7. વર્ષ દરમ્યાન વેચાણ: K 36000 એકમ અને Q 1,00,000 એકમ
8. વેચાણ કિંમત એકમ દીઠ K રૂ. 8.4 અને ક્યુ રૂ.6

એકમ દીઠ ઉત્પાદનની પડતર દર્શાવતું પત્રક તૈયાર કરો. બંને પ્રકારની પેન K અને Q માટે કુલ પડતર, નફો અને કુલ વેચાણ મૂલ્ય શોધો.

(જ. એકમ દીઠ પડતર K રૂ.6.36, Q રૂ.3.72. કુલ પડતર K રૂ.2,39,760, Q રૂ.4,02,000., નફો K રૂ. 62,640, Q રૂ.1,98,000, વેચાણ K રૂ.3,02,400, Q રૂ.6,00,000)

મહત્વના પ્રશ્નો:

1. એકમ પડતર પધ્ધતિ એટલે શું? કયા ઉદ્યોગો માટે તે ઉપયોગી છે?
2. પડતરનું પત્રક એટલે શું? તેના હેતુઓ જણાવો.
3. પડતરના પત્રકનો નમૂનો દોરો.
4. પડતરના વિવિધ તત્વોની સમજૂતી આપો.
5. પડતરના પત્રકમાં નહીં સમાવાતા ખર્ચાઓના નામ જણાવો.
6. પડતર ના પત્રક માં અર્ધ તૈયાર માલની હિસાબી અસર કેવી રીતે આપવામાં આવે છે?
7. અંદાજીત પડતર નો ખ્યાલ સમજાવો.
8. પડતર ના પત્રક માં ભંગારની અસર કેવી રીતે આપવામાં આવે છે?

બહુ વિકલ્પ પ્રશ્નો:

1. નીચેનામાંથી કયા ઉદ્યોગમાં એકમ પડતર પધ્ધતિ અનુકૂળ છે?
(A) તેલ ઉદ્યોગ , (B) બાંધકામ ઉદ્યોગ , (C) વાહન વ્યવહાર ઉદ્યોગ , (D) ઈંટો બનાવવાનો ઉદ્યોગ
 2. કુલ પડતર રૂ.1,80,000 અને નફો રૂ.20000 હોય તો વેચાણ પર નફાની ટકાવારી શોધો.
(A) 20%, (B) 11%, (C) 8%, (D) 10%
 3. પ્રત્યક્ષ માલ + પ્રત્યક્ષ મજૂરી+ પ્રત્યક્ષ ખર્ચા = _____
(A) પ્રાથમિક પડતર, (B) કુલ પડતર, (C) કારખાના પડતર, (D) ઉત્પાદન પડતર
 4. નીચેના માથી કયું સમીકરણ ખોટું છે?
(A) પ્રાથમિક પડતર + કારખાના ખર્ચા = કારખાના પડતર,
(B) કારખાના પડતર + ઓફિસ ખર્ચા = ઉત્પાદન પડતર
(C) કારખાના પડતર – ઓફિસ ખર્ચા = પ્રાથમિક પડતર
(D) પ્રાથમિક પડતર + ઓફિસ ખર્ચા = કારખાના પડતર
 5. નીચે A માં ઉત્પાદ અને B માં પડતર એકમો આપેલા છે. A અને B નું યોગ્ય જોડકું શોધો.

A	B
1. પેટ્રોલ/ડીઝલ	A. બેગ/થેલી દીઠ
2. સોનું	B. ડઝન દીઠ
3. પેન્સિલ	C. ગ્રામ દીઠ
4. સિમેન્ટ	D. લિટર દીઠ
- (A) 1-B; 2- A; 3-D; 4-C
(B) 1-A; 2- B; 3-C; 4-D

(C) 1-D; 2- C; 3-B; 4-A

(D) 1-C; 2- D; 3-B; 4-A

6. નીચેના માંથી કઈ વિગત પડતર ના પત્રકમાં દર્શાવાતી નથી?

(A) માલ , (B) ડિબેન્ચર પર વ્યાજ , (C) આવક માલ ગાડા ભાડું , (D) સ્ટાફ નો પગાર

7. ડ્રોઈંગ ઓફિસ નો પગાર નીચેના માંથી કયાં માથાળા હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે?

(A) કારખાના પરોક્ષ ખર્ચ, (B) ઓફિસ પરોક્ષ ખર્ચ, (C) વેચાણ પરોક્ષ ખર્ચ, (D) ઉપરોક્ત માંથી એક પણ નહીં

8. જો કાચા માલ નો શરૂનો સ્ટોક રૂ.10000; કાચા માલ નો આખર સ્ટોક રૂ.15000; ખરીદીના ખર્ચા રૂ.5000; પ્રત્યક્ષ મજૂરી રૂ.50000 અને પ્રાથમિક પડતર રૂ.100000 હોય તો કાચા માલની ખરીદી કેટલી હશે?

(A) રૂ.40,000, **(B) રૂ.50,000**, (C) રૂ.90,000 (D) રૂ.60,000

9. જો કુલ પડતર રૂ.40000 અને નફો વેચાણ પર 20% હોય તો વેચાણ રૂ. _____ થાય.

(A) 48,000, **(B) 50,000**, (C) 72,000, (D) 46,667

10. નીચેના માંથી કયું પડતર નું તત્વ નથી?

(A) પ્રત્યક્ષ માલ, (B) પ્રત્યક્ષ મજૂરી, (C) કારખાના પરોક્ષ ખર્ચા, **(D) આવક વેરો**
